

Toelichting op Rekenschap. Rapport van het historisch en financieel onderzoek naar het vermogensbeheer van Joodse oorlogswezen naar aanleiding van de opmerkingen en gestelde vragen door drs. H. Vuijsje namens JMW, in zijn notitie "Enkele opmerkingen bij Rekenschap", van 26 oktober 2008

Dr. J. Joor, drs. F. Hoek, 9 november 2008,

Archief Philip Staal

Deel I.

Blz. 31 'Rekening Vermogensbeheer Voogdijkinderen'

In Deel I wordt deze zaak opgevoerd als een zaak waar vraagtekens bij kan worden gezet. Dat is zonder meer zo. Immers, onduidelijk is wat deze post nu eigenlijk inhield.

Verwijzend naar de passages in Deel II (Blz. 170) en Deel III (Blz. 55) lijkt het mij toch dat hier wat kort door de bocht is gegaan en er niet geheel recht is gedaan aan hetgeen gevonden is.

In Deel II staat dat het –op basis van de notulen van het Dagelijks Bestuur- naar 'Fondsen Algemeen' ging. In de boekhouding blijkt echter zo'n post helemaal niet te staan. Een dergelijke overmaking is dus –om welke redenen dan ook- niet geëffectueerd

In feitelijkeid lijkt het volgens Deel III (waarnaar in een noot bij deel II wordt verwezen) dat de schuldpost 'vermogens kinderen' blijft bestaan tot 1972, waarna het op de balans wordt ondergebracht als 'Steunfonds kinderen'. In 1977 gaat het restant naar het 'Vakantiefonds'. Hoe het ook zij, en welke vraagtekens men er ook bij kan plaatsen, van belang lijkt mij dat hier in ieder geval geen sprake is van het toe-eigenen van deze post door de organisatie, maar dat het geld wordt gebruikt voor de pupillen! Ik mis dat.

Onder de vraagtekens zijn beleidsonderdelen geplaatst waarvan de precieze betekenis voor het vermogensbeheer onduidelijk is en waarvan ook de consequenties voor het vermogensbeheer niet goed kunnen worden ingeschat.

De Afdeling Vermogensbeheer, ook Afdeling Vermogensbeheer Voogdijpupillen genoemd, is per 1 januari 1965 opgeheven. Dit gebeurde vrijwel gelijk met het bereiken van de meerderjarigheid van de laatste oorlogswezen onder 'Fusie'-voogdij, met name onder voogdij van Le-Ezrath. Het besluit van het DB in juni 1966 om de 'Rekening Vermogensbeheer Voogdijkinderen' op te heffen ligt in het verlengde van het besluit om de activiteiten van de Afdeling Vermogensbeheer te staken. Uit de bronnen kan ten eerste niet worden opgemaakt om welk bedrag het hier ging en ten tweede wat de precieze herkomst van het bedrag was. In eerste instantie wordt besloten om het geld naar de kapitaalrekening te boeken, maar een klein jaar later wordt dat besluit door het DB veranderd in een overboeking naar de boekhoudkundig onduidelijke post 'Fondsen Algemeen'. Ook in dit geval wordt het saldo niet nader gespecificeerd. Bij een vergelijkbare transactie van een overboeking van een saldo van een opgeheven rekening, weliswaar niet naar Fondsen Algemeen,

maar naar het centraal beleggingsdepot werd dit wel met een grote mate van nauwkeurigheid gedaan (zie *Beleid en Beheer*, pp. 169-70).

In de notulen worden na dit besluit in 1967 geen mededelingen meer over 'Rekening Vermogensbeheer Voogdijkinderen' gedaan. Het is goed mogelijk dat de schuldpost 'vermogens kinderen' ad f 15.000 het saldo van de opgeheven 'Rekening Vermogensbeheer Voogdijkinderen' betreft. Een dergelijk direct verband kan evenwel niet met feitelijk bronnenmateriaal worden gestaafd. Hierbij kan erop worden gewezen dat tussen de mededeling van opheffing van de Rekening Vermogensbeheer Voogdijkinderen en de vermelding van de schuldpost van f 15.000 voor 'vermogens kinderen' een gat zit van vijf jaar.

Naar de activiteiten welke met gelden uit het 'Steunfonds kinderen' en het 'Vakantiefonds' zijn gefinancierd, konden wegens gebrek aan gegevens geen nadere onderzoeken worden gedaan. Er kan dan ook op basis van de onderzoeksresultaten noch worden bevestigd, noch worden ontkend dat het saldo van de Rekening Vermogensbeheer Voogdijkinderen of de schuldpost vermogens kinderen is gebruikt voor de pupillen.

Blz. 32

Geen nauwgezette verantwoording naar de kantonrechter

Hierover lijkt wat onduidelijkheid. "Er is incidentele informatie dat de wettelijke verplichting om periodiek verantwoording over het beheer af te leggen tegenover de toeziend voogd voor de kantonrechter in de praktijk niet altijd even nauwgezet door de Fusie is geschied."

Op Blz. 177 van Deel II wordt gesproken over incidentele berichten waaruit zal blijken dat voor tussentijdse controles de regelgeving soms relatief soepel door de Fusie is geïnterpreteerd.

Ook wordt echter gesteld "Gezien de verdere schaarse berichten op dit gebied, werd het doen van de eindafrekening kennelijk vanzelfsprekend geacht."

Voor zover ik Blz. 32 begrijp gaat het nadrukkelijk over de periodieke verantwoordingen en m.n. de termijn waarbinnen deze moesten worden gegeven. Met de termijnen werd –gedoogd door de kantonrechter- wel eens de hand gelicht. Op het moment dat er een kantonrechter was die sterker de hand hieraan (de termijn) hield werd deze procedure aangepast (Blz. 180). Klopt dit of zijn er ook vraagtekens of periodieke verantwoordingen en m.n. de Eindafrekeningen wel gemaakt werden?

Het vraagteken dat is geplaatst betreft primair incidentele berichten over de soepele nakoming van de periodieke verantwoording tegenover de kantonrechter. Wel zijn deze in een bredere context van de verhouding van de Fusie met de kantonrechter geplaatst.

In het specifieke geval van het overschrijden van de wettelijke termijn voor het doen van periodieke rekening en verantwoording refereerde Friedmann zelf aan de soepele houding van de kantonrechter en de noodzaak om de teugels weer aan te trekken, omdat er een nieuwe kantonrechter in functie was getreden die op een strengere naleving van de procedure toezag. Uit de stukken kan worden afgeleid dat Friedmann, en met hem: de Fusie, zich in ieder geval voor de eisen van de nieuwe kantonrechter gevoelig toonde en zich ook verplicht achtte om hieraan te voldoen.

Daar meer informatie ontbreekt, kan over het verdere verloop van deze zaak geen nadere uitspraak worden gedaan.

Over het opmaken en doen van de eindrekening en –verantwoording zijn de berichten zeer schaars. Uit de functie-omschrijving van de administratief directeur en het verzoek aan Van Raalte, die werkzaam was op de Afdeling Vermogensbeheer, om zich na zijn terugtreden met enkele specifieke werkzaamheden te blijven belasten, kan worden afgeleid dat het doen van de eindrekening en –verantwoording voor de kantonrechter onderdeel was van een vaste procedure en in het ‘systeem’ zat van de Fusie (zie *Beleid en Beheer*, pp. 167 en 177).

Zie verder ook bij het gestelde in de toelichting van *Rekenschap* n.a.v. de vragen/opmerkingen van mevrouw F. Neter namens VJV/SINJOI, met name onder het gestelde bij 17, 23 en 26.

Blz. 39 Nawoord Begeleidingscommissie

De Commissie stelt dat “Het beheer van de vermogens van de Joodse oorlogswezen –. hoewel niet vlekkeloos. – is in het algemeen naar behoren uitgevoerd, zeker in het licht van de destijds geldende overheidsregelingen.

De onderzoekers hebben het steeds –zeer zorgvuldig- over “vraagtekens”. Het gebruik van de woorden ‘niet vlekkeloos’ geeft een waardeoordeel die niet door het onderzoek gedekt wordt.

Niet duidelijk is wat de vraag is. De beantwoording ervan behoort in ieder geval niet door de onderzoekers te worden gedaan maar desgewenst door de Begeleidingscommissie,

Deel II.

Blz. 93. Het opgaan van de JCC in JMW

In de 2^e alinea, laatste zin staat dat de JCC opgaat in JMW. Naar mijn mening is dat te veel eer voor JMW. De JCC was veel breder. Het behartigde de belangen van de resterende Joden in Nederland, ondersteunde de heroprichting van Joodse organisatie en had een sociale afdeling.

Lipschits stelt in *Tsedaka* (blz. 72): “Het maatschappelijk werk van de JCC's, zowel in Amsterdam als in de Mediene, vormde de aanzet tot het ontstaan van JMW. JMW kon met haar werk beginnen nadat de JCC het personeel, de activiteiten en de activa van haar sociale afdeling aan de pas opgerichte JMW had overgedragen”

Erkend wordt dat de relatie complexer ligt en dat de zin mogelijk voor het einde van JCC wat nader zou kunnen worden gepreciseerd. Overigens, is de wordingsgeschiedenis van JMW een complexe zaak. (zie bijv. Lipschits, *Tsedaka*, p. 99). In de literatuur wordt bovendien vaker van een rechtlijnig voortkomen van JMW uit de JCC gesproken (zie o.a. Bossenbroek, *De Meelstreep*, p. 429). Op het gebied van de geschiedenis van JMW is uiteraard Lipschits de autoriteit. Maar ook hij meldt op p. 99 over de stichtingsdatum: “Anderen houden 1 september 1948 aan als de dag van

oprichting: toen droeg de JCC haar Sociale Afdeling aan JMW over en kon met het eigenlijke werk worden begonnen".

Het viel uiteraard buiten het bestek van de onderzoeksopdracht om de geschiedenis van de JCC, hoe interessant ook, en het JMW tot in detail te beschrijven. Hier was vooral van belang dat het benoemingsrecht van de bestuursleden van Le-Ezrath van de JCC op JMW overging. In zoverre was de JCC in het JMW opgegaan,

Blz. 153 Fraude aan de top

Dit is een interessante passage die op verschillende plekken voorkomt (Deel III blz. 23). De vraag is waarom deze vraag met een assistent accountant aan de orde kwam (eind 1948). Speculatief kwam de volgende associatie in mij op:

De feitelijke oprichting van 'de Fusie' vond plaats op 10 september 1950. De brug tussen de organisaties werd echter al eerder geslagen in januari 1950 op initiatief van het Joods Jongenshuis dat in november 1949 het initiatief tot deze vergadering nam. Daarvoor bestonden al nauwe contacten –en de nodige animositeit- tussen de organisaties w.o. tussen LEH en de Bergstichting.

De zaak rond de bouw van de directiewoning van Reitsema komt tot een apotheose in maart 1949. Het behoeft niet veel fantasie dat deze zaak eind 1948 al de ronde deed en er nogal wat vragen waren bij de collega-instellingen. Het zou –nogmaals zeer speculatief- de aanleiding tot deze uitwisseling met de assistent-accountant kunnen zijn geweest.

De geschiedenis van de totstandkoming van de Fusie en de animositeit tussen de verschillende instellingen komen uitgebreid aan de orde in *Beleid en Beheer*. Ook wordt dieper ingegaan op de kwestie rond de directiewoning (zie *Beleid en Beheer*, pp. 100-3). De visie dat de opmerking over fraude door de assistent accountant direct verband heeft gehouden met de kwestie van de directiewoning wordt niet gedeeld. De kwestie van de woning begint namelijk pas in maart 1949 te spelen. Onderdeel van de kwestie was dat Reitsema op eigen gezag was gaan handelen nadat in oktober 1948 penningmeester Fuld overleden was.

De opmerking van de assistent-accountant kan worden geplaatst in het kader van de verdere opbouw van het vermogensbeheerapparaat van Le-Ezrath en de uitbreiding van het vermogensbeheer. Zie verder ook bij het gestelde in de toelichting van *Rekenchap n.a.v. de vragen/opmerkingen van mevrouw F. Neter namens VJV/SINJOI*, met name onder het gestelde bij 2.

Onder "Onregelmatigheden" in *Beleid en Balans* (p. 23) wordt expliciet twijfel geuit ('lijkt mij zeer onwaarschijnlijk') over de mogelijkheid dat hier werd bedoeld op een concrete gebeurtenis binnen LEHJ. Deze relativering werd zinvol geacht om de nogal zwaar neergezette mededeling in de notulen in een helder licht te plaatsen. Zie ook pagina 2 van onze reactie aan Mevrouw Neter over dit onderwerp,

Blz. 157 Oneigenlijk gebruik

Bij de subparagraaf "1945-1950" staat nadrukkelijk samengevat dat er geen aanwijzingen zijn voor oneigenlijk gebruik van de vermogens van de oorlogspleegekinderen door LEH in deze periode. Een dergelijke

conclusie/samenvatting mist in de subparagraaf "1950-1965", terwijl in Deel I. (I. 4. 3b.) de conclusie meteen in het begin zeer absoluut wordt verwoord over de gehele periode. Zou de conclusie in Deel II niet ook nog in de subparagraaf "1950-1965" terecht zijn (juist omdat hij zo nadrukkelijk in subparagraaf "1945-1950" staat)? Een dergelijke conclusie mis ik overigens ook in de Samenvatting van Deel II.

Bij het onderzoek zijn de beantwoording van de centrale onderzoeksvragen en die van de afgeleide onderzoeksvragen het uitgangspunt geweest. Dat de conclusie over het ontbreken van aanwijzingen voor misbruik van de vermogens van de Joodse minderjarige oorlogsvrijwilligers door de Joodse voogdijinstellingen in I.4.3b voor de gehele periode 1945-1965 wordt verwoord, is het logisch gevolg van de gestelde onderzoeksvraag. Uiteraard is de beantwoording in overeenstemming met de gevonden onderzoeksresultaten. Dat in het geval van de periode 1945-1950 dit resultaat nog eens apart wordt samengevat hangt samen met de vrij complexe redactie van de paragraaf over deze periode. Vanaf 1950 wordt de geschiedenis wat overzichtelijker omdat in praktisch institutioneel opzicht sprake van de gezamenlijke instelling van de Fusie is. De reden is dus vooral redactioneel technisch van aard. Dat zelfde geldt voor het ontbreken van de conclusie in de Samenvatting van Deel II. Ook hierbij is gestreefd om te veel herhalingen tegen te gaan.

Blz. 168 'Dwergbedragen' vanuit de LVVS

De volgende informatie is wellicht relevant:

In mei 1952 brengt Wolff in het Dagelijks Bestuur in dat de LVVS verzoekt om alle bedragen onder de f. 25,- die door LEH op tijd zijn aangemeld en door geen andere personen zijn geclaimd aan "ons" over te dragen. De uitbetaling van deze dwergbedragen begint in 1955.

Er bestaat een andere situatie die nogal wat gelijkenis met het hierboven beschrevene heeft. Lipschits (Tsedaka blz. 331-332) beschrijft dat JMW op 15 november 1950 een gesprek heeft met de beheerders/vereffenaars van de LVVS. Het betreft een groot aantal kleine vorderingen (onder de f. 100,-) waar geen crediteuren voor waren komen opdagen. Bij bedragen onder de f. 100,- was het te bewerkelijk om via erflijsten de erfgenamen actief op te zoeken.

Het idee was geopperd om in plaats van de tienduizenden crediteuren een crediteur te erkennen. Lipschits stelt: "Het plan zag er mooi uit, maar de Raad voor het Rechtsherstel en het Ministerie van Financiën kwamen met bezwaren." De zaak woekert voort tot 30 oktober 1959 koningin Juliana bij Koninklijk Besluit JMW het recht geeft de opbrengst te gebruiken. JMW verbond zich daarbij rechthebbenden die zich alsnog zouden melden het hun toekomstige bedrag uit te betalen. Naast het geld kreeg JMW daartoe de LVVS-formulieren.

De bedragen waar het bij LEH om ging waren slechts zeer ten dele bedragen waarvoor de oorlogsvrijwilligers volledig gerechtigd was. In meerderheid waren het bedragen waar ook andere erfgenamen gerechtigd op waren.

Ook hier is het helemaal niet onwaarschijnlijk dat LEH op de hoogte was van de LVVS-ontwikkelingen bij JMW. Een belangrijk punt in die discussie was het blijvend recht van erfgenamen op de relatief kleine bedragen (JMW heeft in de periode 1999-2004 nog kleine bedragen uitgekeerd!).

Naast dat er sprake was van kleine bedragen, kan hier ook een rol hebben gespeeld dat het juridisch ingewikkeld lag om de bedragen in zijn geheel op de rekening van

de wees te zetten, terwijl in theorie een deel van dat bedragje kon worden teruggeëist door andere erfgenamen

Het verzoek om 'dwergbedragen' te totaliseren werd in 1952 en in 1955 door de LVVS gedaan. Gebleken was dat de bedragen dermate klein waren, dat de juridische afhandelings- en administratiekosten hoger zouden uitvallen dan de uitkering zelf, indien op individueel niveau zou worden blijven gewerkt. Dat de juridische kosten door de te volgen erfrechtprocedures beïnvloed zijn, zal zeker het geval zijn geweest, maar dat bleek uit de betreffende bron niet direct. In de notulen ontbreekt informatie over de verdere behandeling van het LVVS-verzoek. In 1952 had het DB zich echter al wel akkoord verklaard met de voorgestelde procedure (*Beleid en Beheer*, p. 166). Uit de informatie in de balansen blijkt dat in 1955 f 1.571 aan LVVS uitkeringen pupillen is ontvangen. Dit bedrag betreft dus kleine sommen privé gelden van oorlogspleegkinderen die zijn 'gecollectiveerd', waarbij nogmaals kan worden herhaald dat het totaliseren op verzoek van LVVS gebeurde en dat hiertoe een financiële noodzaak was, omdat een individuele afhandeling de kosten hoger zou doen laten uitvallen dan de uiteindelijke ontvangsten. Het bedrag van f 1.571 groeide in 1956 aan tot f 1.892. Dit bedrag is in 1963 aan het eigen vermogen van Le-Ezrath gevoegd (zie ook: *Onderzoeksopdracht en Beantwoording van de Onderzoeksvragen*, pp. 30-1).

In de notulen zijn geen berichten gevonden over het koninklijk Besluit van oktober 1959. Voor zo ver bekend gold dit besluit dan ook uitsluitend voor JMW en niet voor de Fusie.

Blz. 215 Collectieve behandeling van kinderen die naar Israël gingen

Ik begrijp deze passage niet. De erfenis was duidelijk voor kinderen van LEH die zich in Israël hadden gevestigd ("Le-Ezrath who is established in Israel for children who lost their parents in Europe") en niet voor een bepaalde oorlogswaes. Het lijkt dan ook logisch dat LEH aangaf dat kinderen in groepen naar Israël waren vertrokken. Moet daaruit "de sterk collectieve behandeling" geconcludeerd worden? (Waarbij ik overigens niet wil ontkennen dat die er niet zou zijn geweest!)

Over de betreffende erfenis is verder niet meer bekend dan in de tekst wordt vermeld. In deze erfeniszaak waren volgens de notulen niet de kinderen erfgenaam maar de stichting Le-Ezrath waarvan de erflaatster ten onrechte dacht dat deze gevestigd was in Israel. Door het DB werd echter wel het verband gelegd tussen de erfenis en de groepsemigraties en in Israël is gepoogd om de meisjesnaam te achterhalen van de erflaatster. Toen dat niet lukte besloot men de notaris die de erfenis beheerde en behandelde te melden dat de 'voogdijpupillen van de Stichting Le-Ezrath Ha-Jeled als groepen naar Israel zijn gegaan'. De uitleg dat de pupillen in groepen naar Israël vertrokken bevestigt het collectieve karakter van de groepsemigraties. Dat hieraan door het bestuur nog wordt toegevoegd: 'en daar in groepsverband hun verdere opvoeding hebben ontvangen' geeft aan dat een belangrijk aspect van hun jeugd jaren na aankomst collectief is ingericht geweest. In dat verband is een 'sterk collectieve behandeling' geen misplaatste constatering. Aangezien onder 'opvoeding' niet alleen onderwijs en geestelijke verzorging kunnen

worden begrepen, maar ook levensonderhoud en materiële verzorging, hadden de erfeniszaak en de wijze waarop hiermee door het bestuur is omgegaan enige relevantie voor het onderwerp van onderzoek. Gepoogd is om de portee van de collectieve benadering door het bestuur van de erfenis te bepalen, waarop echter is geconcludeerd dat de erfeniskwestie en met name de constatering dat de pupillen 'in groepsverband hun opvoeding hebben genoten' moeilijk geduid kunnen worden in het licht van de vermogensproblematiek. Wel kan nog eens worden geconcludeerd dat de kinderen een collectieve behandeling ten deel is gevallen en dat het DB zich daarvan bewust is geweest. Erkend wordt dat het DB met deze opmerking ook slechts in meer algemene zin op het kibboetssysteem kan hebben gedoeld (*Beleid en Beheer*, pp. 215-6).

Blz. 225 Vergelijking tussen de Fusie en SHaO.

Ik mis dit in de samenvatting en kan het ook zo snel niet zien in Deel I.

De Stichting Hulp aan Oorlogspleegkinderen komt ook ter sprake in de samenvatting van *Beleid en Beheer* (zie p. 246).

Binnen de beschikbare onderzoekstijd kon geen afzonderlijke, diepgravende studie van de SHaO worden gemaakt. Dit onderzoek werd behalve door de factor beschikbare onderzoekstijd tevens gecompliceerd door de archiefsituatie van deze stichting. Op dit moment ontbreekt het zicht op het archief Baracs, met bestuurlijke stukken en het archief van de Kas-As, die het vermogensbeheer verzorgde, is moeilijk toegankelijk (zie *Beleid en Beheer*, pp. 222-223, met name ook noot 1078). Hoewel op grond van het materiaal dat wel beschikbaar is een goede impressie kon worden gegeven van het functioneren van de SHaO en deze stichting op onderdelen ook goed met de Fusie te vergelijken viel, is vanwege het enigszins impressionistische karakter van het vergelijkend onderzoek, voor de beantwoording van de onderzoeksvragen in Deel I met enige terughoudendheid van de onderzoeksresultaten van het vergelijkend onderzoek gebruik gemaakt.